

Суска А.А.

кандидат економічних наук,
член-кореспондент Академії економічних наук України,
завідувач кафедри деревооброблювальних технологій та
системотехніки лісового комплексу,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

АНАЛІЗ СЕРЕДОВИЩА СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ ЛІСУ

В статті проводиться аналіз ринкового середовища лісового сектора економіки України щодо його відповідності цілям і завданням становлення і функціонування нової еколого-економічної системи, ринку соціально-екологічних послуг лісу. Проводиться групування факторів ринкового середовища з урахування специфіки ринку соціально-екологічних послуг, визначається їх стан і пропонуються заходи, проведення яких дозволить ринковому середовищу набутти потрібного рівня якості щодо можливості активних та результативних ринкових зрушень.

Ключові слова: ринкове середовище, еколого-економічна система, ринок соціально-екологічних послуг, ресурсні фактори, екологічні фактори, соціальні фактори, підприємницькі фактори, інституціональні фактори.

Постановка проблеми. Еволюція потреб людини визначила їх новий ієрархічний рівень – екологічні потреби. В загальному розумінні екологічні потреби – це потреби в екологічно безпечному виробництві за сучасними технологіями, комфортному відпочинку і оздоровленні в умовах сприятливого мікроклімату та чудових природних краєвидів, максимальній локалізації можливих природних катаклізм.

Значну частину таких потреб можуть задовольняти соціально-екологічні функції лісу, обсяг і якість яких визначається нематеріальною складовою природного ресурсу лісу – соціально-екологічним ресурсом. Задоволення екологічних потреб в необхідному обсязі й на необхідному якісному рівні потребує трансформації існуючого порядку безкоштовного споживання соціально-екологічного ресурсу лісу в новий механізм розподілу, який передбачає капіталізацію тієї складової соціально-екологічного ресурсу лісу, споживання якої суб'єктами інших галузей економіки і соціальної сфери приносить їм додатковий прибуток. Нові підходи до розподілу соціально-екологічних благ лісу, викликає необхідність становлення нових форм соціально-економічних відносин. Упорядкування процесів комерційного обігу соціально-екологічного ресурсу лісу можливо через функціонування в лісовому секторі економіки України нової еколого-економічної системи – ринку соціально-екологічних послуг. Перспективи становлення будь-якого ринку визначаються існуючими умовами ринкових зрушень – ринковим середовищем, зокрема ринковим середовищем ринку соціально-екологічних послуг. Специфіка такого ринку, як нової для лісового сектору економіки України еколого-економічної системи висуває проблему щодо визначення фак-

торів, які формують ринкове середовище, аналізу та оцінки їх стану й рівня відповідності цілям і завданням функціонування ринку, інструментів та заходів впливу на стан факторів. Саме рішення наведеної проблеми і визначає актуальність наукової статті.

Аналіз відомих результатів досліджень. За дослідженнями Я.В. Ковалю, цільовими установками подальшого розвитку лісоресурсної сфери України є розробка стратегічних пріоритетів екологічно збалансованого лісокористування в умовах глобальних викликів, побудова інноваційної моделі розвитку лісогосподарського виробництва [1].

Саме становлення ринку соціально-екологічних послуг може бути важливою умовою досягнення визначених стратегічних пріоритетів, а саме: забезпечити збалансоване лісокористування шляхом зменшення обсягів лісових рубок і компенсації фінансових втрат від зменшення продажів деревини за рахунок додаткових фінансових потоків від комерційного обігу соціально-екологічного ресурсу; інноваційний розвиток лісового сектору економіки шляхом становлення і функціонування нової еколого-економічної системи – ринку соціально-екологічних послуг [2].

Якщо визначити ринок соціально-екологічних послуг як галузевий внутрішній товарний ринок, то, за визначенням В.Г. Бодрова – це система суспільно-економічних відносин і взаємопов'язаних інституцій у сфері товарно-грошового обігу, які опосередковують взаємовідносини між вітчизняними виробниками-продавцями і споживачами-покупцями на території певної держави [3].

В роботах А. Дейнеки можливості становлення і функціонування любого ринку лісопромислового комплексу визначаються як ринковий потенціал. Рин-

ковий потенціал – збирання, накопичення, обробка й використання різноманітних форм інформації для оцінки можливості збуту товарів ЛП споживачам на певному ринку в певний період часу. Ресурсний потенціал – забезпечення сировиною виробничого процесу. Трудовий потенціал – кількість працівників, кваліфікаційний рівень та освітній рівень персоналу. Виробничий потенціал – основне виробниче обладнання та інвентар. Фінансовий потенціал складається з активів підприємств галузей лісової промисловості, їх ліквідності та наявності кредитів. Організаційно-управлінський потенціал – характер прийняття рішень і швидкість їх виконання, гнучкість керівної системи [4].

За дослідженнями А. Швиденко, середовище становлення ринку соціально – екологічних послуг повинно охоплювати фактори, які визначають ситуацію щодо: асортименту послуг і можливостей щодо виміру їх обсягу; економічної цінності і характеру прояву економічного ефекту; потенційних покупців і продавців; регуляторів взаємовідносин суб'єктів ринку [5].

Мета статті. Метою статті є визначення системи факторів ринку соціально-екологічних послуг лісу, аналіз та оцінка рівня відповідності їх стану цілям й завданням становлення ринку, обґрунтування інструментів і заходів впливу на стан факторів ринкового середовища.

Викладення основного матеріалу. Перспективи становлення будь-якої ринку визначаються існуючими умовами ринкових зрушень – ринковим середовищем, зокрема ринковим середовищем ринку соціально-екологічних послуг. Ринкове середовище ринку соціально-екологічних послуг – це сукупність факторів, які можуть впливати на становлення і функціонування ринку як еколого-економічної системи. Для аналізу та оцінки відповідності ринкового середовища поставленим цілям щодо становлення і функціонування ринку соціально екологічних послуг, як нової еколого-економічної системи лісового сектора економіки, фактори ринкового середовища доцільно згрупувати за характером походження та можливим напрямом впливу на ринкові процеси.

Відносно окремими групами факторів, які формують ринкове середовище ринку соціально-екологічних послуг лісу є:

- ресурсні фактори – визначають можливості джерела соціально-екологічних корисностей (лісового масиву) щодо обсягу і асортименту товару, тобто формують пропозиції на ринку. При аналізі і оцінці ресурсних факторів потрібно враховувати те, що товаром, об'єктом ринку, соціально-екологічний ресурс лісу може стати за умов прикладення до нього людської праці, що полягає в догляді за лісами, відновленні лісів, формуванні оптимальної структури і оптимальної лісистості лісів певних територій, а також за умов сформованого чи перспективного попиту на певний вид соціально-екологічних корисностей лісу;

- екологічні фактори – визначають рівень екологічної напруженості території, на яких формується

ринку соціально-екологічних послуг, і можуть бути мотиваторами попиту на екологічні функції лісу, а саме природоохоронні і природоохоронні функції. Соціально-екологічні функції лісів можуть бути альтернативою затратним технічним проектам щодо рішення екологічних проблем територій, зокрема, меліорації земель, будівництва інженерних споруд для запобігання паводків, зсуву ґрунтів, селевих потоків тощо;

- соціальні фактори – визначають обсяг та структуру соціального замовлення етноприродних територій, і, формувати потреби на соціальні функції лісу, а саме рекреаційні, оздоровчі, естетичні функції. При аналізі і оцінці соціальних факторів, в першу чергу, потрібно усвідомити традиції, що історично склалися на певних територіях, у взаємовідношення людини і лісу. Саме традиції визначають розуміння людиною цінності соціально-екологічних функцій лісу, рівень моральної відповідальності за збереження і відновлення соціально-екологічного потенціалу лісів;

- фактори підприємницької активності – визначають рівень активності суб'єктів лісового господарства щодо просування соціально-екологічних послуг лісу. Важливою умовою становлення і функціонування ринку соціально-екологічних функцій лісу, як нової для лісового сектора економіки еколого-економічної системи, є розуміння менеджерами лісового господарства перспектив капіталізації соціально-екологічного ресурсу і зацікавленість в реалізації таких перспектив. Саме ці фактори можуть впливати на активність пошуку покупців специфічного товару, переконання інвесторів в бізнес – перспективах інвестування екологічних проектів, можуть сформувати конкурентне середовище ринку;

- фактори інституціонального забезпечення – визначають поведінкову модель суб'єктів ринку соціально-екологічних послуг, яка формується за умов правового і нормативного поля, що охоплює процеси комерційного обігу соціально-екологічного ресурсу лісу. При аналізі і оцінці факторів інституціонального забезпечення важливим є визначення відповідності існуючої в лісовому господарстві системи інституціонального забезпечення цілям і завданням формування і функціонування ринку соціально-екологічних послуг. Саме це дозволить побудувати інституціональну структуру ринку, яка може включати інститути економічної системи, яка еволюціонує без їх кординальних змін, інститути цієї системи за умов певного ринково-екологічного розвитку, нові інститути, які здатні охопити специфіку еколого-економічної системи, зокрема ринку соціально-екологічних послуг.

Фактори ринкового середовища ринку соціально-екологічних послуг наведені в таблиці 1.

Що стосується ресурсних факторів, то саме соціально-екологічний природний ресурс лісу, що виходить на ринок як специфічний товар – соціально-екологічна послуга, і є об'єктом ринку соціально-екологічних послуг. Обсяг і якість такого ресурсу, і, відповідно, можливий обсяг та асортимент ринку, залежать від

Фактори ринкового середовища ринку соціально-екологічних послуг

Ринкове середовище ринку соціально-екологічних послуг	Групи факторів	Носії факторів	Напрями впливу
	Ресурсні	Соціально-екологічний ресурс лісу	На обсяг і асортимент ринку (пропозиції)
	Екологічні	Екологічний стан території (рівень екологічної напруженості)	На рівень попиту щодо екологічних послуг
	Соціальні	Соціальне замовлення етноприродних територій	На рівень попиту щодо соціальних послуг
	Підприємницькі	Активність суб'єктів лісового господарства щодо просування соціально-екологічних послуг	На маркетингове, інвестиційне і конкурентне середовище ринку
Інституціональні	Правова і нормативна база лісового сектору економіки	На порядок регулювання процесів комерційного обігу соціально-екологічного ресурсу	

рівня лісистості територій і структури лісів щодо деревинних порід й вікового стану дерев. Саме ці фактори визначають спроможність «сировинної бази» нової для лісового сектору економіки галузі – «виробництво» і надання соціально-екологічних послуг насити ринок необхідним товаром, який здатний задовольнити сформований та перспективний попит.

Екологічна напруженість значної частини території України, екологічні потреби населення є передумовою щодо формування попиту на соціально-екологічні послуги.

Певні проблеми несе в собі підприємницька складова середовища ринку соціально-екологічних послуг. Особливостями підприємництва в лісовій галузі є те, що основними суб'єктами господарювання є державні підприємства, які значно обмежені навіть у формальних ознаках підприємництва: економічна незалежність господарювання, самостійність у виборі напрямів діяльності, виборі постачальників та споживачів.

Існуюча система інституціонального забезпечення лісового сектору економіки, яка являє собою інституціональну складову середовища становлення ринку, може набути необхідного рівня відповідності при певній еколого-ринковій трансформації інститутів.

Висновки. Становлення і активне функціонування ринку соціально-екологічних послуг лісу, як нової еколого-економічної системи лісового сектора економіки України можливе за умов відповідності середовища

становлення ринку визначеним цілям. Середовище становлення ринку соціально-екологічних послуг – це сукупність факторів, що можуть впливати на ринково-екологічну трансформацію економічних процесів в лісовій галузі. За характером походження і напрямом впливу фактори ринкового середовища складають певні групи. Група ресурсних факторів визначає можливості лісів і суб'єктів лісового господарства щодо наповнення ринку необхідним обсягом і асортиментом послуг – формують пропозиції. Група екологічних і соціальних факторів визначають потреби в екологічному рішенні соціально-екологічних проблем територій – формують попит. Група підприємницьких факторів визначають спроможність і зацікавленість суб'єктів господарювання в розширенні економічного простору шляхом капіталізації соціально-екологічних користностей лісу. Група інституціональних факторів визначає здатність існуючої системи інституціонального забезпечення лісового господарства охопити правовим і нормативним полем процеси комерційного обігу соціально-екологічного ресурсу лісу. При певному рівні відповідності цілям і завданням ринку ресурсних, екологічних і соціальних факторів, фактори підприємницької активності можуть набути необхідної якості за умови надання суб'єктам господарювання економічної незалежності і свободи вибору напряму діяльності, а інституціональні фактори – за умов ринково-екологічної трансформації існуючих інститутів лісового господарства.

Список літератури:

1. Коваль Я.В. Лісові екосистеми у форматі еколого-економічної безпеки / Я.В. Коваль // Економіка природо-користування і охорони довкілля. – К.: РВПС України НАН України. – 2010. – С. 4–10.
2. Suska A.A. Investigation of the institutional equilibrium of the market of social and environmental services of forest: conditions and development strategies // Technology audit and production reserves: International Journal. 2017, № 3/5(35). С. 26–31.
3. Бодров В.Г. Внутрішній ринок України : теорія та стратегія посткризового розвитку : [наук.-метод. розробка] / [В.Г. Бодров, Н.І. Балдич, В.О. Гусев та ін.] ; за заг. ред. В.Г. Бодрова. – Київ: НАДУ, 2011. – С. 12.
4. Дейнека А.М. Методологія управління лісовим господарством на еколого-економічних засадах : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.06 / Дейнека Анатолій Михайлович. – Київ, 2010. – С. 49.
5. Швиденко А.Й. Лісознавство: підручник / А.Й. Швиденко, Б.Ф. Остапенко. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – С. 190–247.

АНАЛИЗ СРЕДЫ СТАНОВЛЕНИЯ РЫНКА СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ ЛЕСА

В статье проводится анализ рыночной среды лесного сектора экономики Украины относительно его соответствия целям и задачам становления и функционирования новой эколого-экономической системы, рынка социально-экологических услуг леса. Производится группировка факторов рыночной среды с учетом специфики рынка социально-экологических услуг, определяется их состояние и предлагаются мероприятия, проведение которых позволит рыночной среде приобрести нужного уровня качества по возможности активных и результативных рыночных сдвигов.

Ключевые слова: рыночная среда, эколого-экономическая система, рынок социально-экологических услуг, ресурсные факторы, экологические факторы, социальные факторы, предпринимательские факторы, институциональные факторы.

ANALYSIS OF THE ENVIRONMENT OF FORESTS SOCIAL-ECOLOGICAL SERVICES MARKET ESTABLISHING

The article analyzes the market environment of the forest sector in Ukrainian economy towards the accordance to its objectives and targets of the formation and functioning of a new eco-economic system, the forest socio-ecological services market. The factors of market environment are grouped with taking into account the socio-ecological services market specifics, along with the determination of their conditions, and there are proposed the measures which would allow the market environment to acquire the required quality level in terms of potential dynamic and effective market changes.

Key words: market environment, eco-economic system, socio-ecological services market, resource factors, ecological factors, social factors, business factors, institutional factors.